

Ս Ի Ո Ն

ԺԹ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1945

ՄԱՅԻՍ-ՅՈՒՆԻՍ-ՅՈՒԼԻՍ-ՕԳՍՏ

5-6-7-8

ՆՈՐԻՆ Ա. ՕՇՈՒԹԻՆ

Տ. Տ. ԳԵՈՐԳ Զ.

ՎԵՂ. ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԷԶՄԻԱԾԻՆ

Սիոն գերազոյն հրճուանքն ունի, աւետել կարենալու Սփիւռքի հայու-թեան, թէ Հայաստանեայց Եկեղեցին անգամ մըն ալ կը թօթուէ տրտմութեան և ստուերին տիրակալութիւնը իր վրայէն և կը դառնայ կեանքին, դերին՝ զոր իր դարերը դրած են այս ժողովուրդի պատմութեան մատեաններուն: Ս. էլ-միածինը իր Գահակալը ունի, այնքան դժնդակ կորանքներէ, կործանումներէ վերջ, և նոյնիսկ ի հեռուկս անոնց:

Գոհ ենք և ուրախ. տաքնապը դադրած է. ինչ որ լաւատես իղձերէ թելադրուած կը սիրէինք նախագգալ, իրականութիւն է արդէն, խորհրդաւոր որքան հեռահաս:

Յունիս 16-ին, էլմիածնի նուիրական կաթողիկէին ներքեւ, բացուեցաւ Ազգային-Եկեղեցական Ընդհանուր Ժողովը. վեց օրեր վերջ Յունիս 22-ին, Ուրբաթ օրը, կատարուեցաւ կաթողիկոսական ընտրութիւնը, և Մայր Աթոռոյ Ազգընտիր Տեղակալ՝ Տ. Գէորգի Արքեպիս. Չէօթէ-Քճեմէն, որ, բացի Հոգեւոյս Տ. Խորէն Կաթողիկոսի վերջին տարիներուն յայտնաբերած օգտաշատ գործունէութենէն, անոր վախճանումէն յետոյ մանաւանդ, Աթոռոյ իրական պարապու-թեան ութը տարիներուն, նախախնամութիւն էր եղած, լիովին արժեցնելով հեռատես ու գործունեայ՝ Ազգին և Եկեղեցւոյ սիրով սոցորուն և բարձրագոյն ձեռնահասութիւններով օժտուած հոգեւորականի իր առաւելութիւնները, ընտրուեցաւ և երկու օր վերջ՝ 24 Յունիս, Օժուեցաւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց:

Առաջին կէտը՝ որ ուրախութիւն պէտք է առթէ բովանդակ Ազգին, այն է թէ իրական արժանիք մըն է որ կը բազմի Լուսաւորչի Աթոռին վրայ: Գիտուն, հեռատես, և գործունեայ անձնաւորութիւն մը, որ Ազգին և Եկեղեցիին ամենէն բախտորոշ մէկ շրջանին, իրատես փորձառութեան և ուշիմ իմաստութեան հիանալի փաստը տուաւ, փրկելու համար անգամ մը ևս Եկեղեցին իր առաւել քան դժնդակ տաքնապներէն, Ազգին ներքին խռովքներով ինչպէս արտաքին ազդակներու ճնշումով զոյաւոր:

Գոհունակութեան արժանի երկրորդ պարագան, արդարամիտ այն կեցուածքն է, զոր Հայաստանի Սովիէտ Կառավարութիւնը ցոյց տուաւ ոչ միայն Խորհրդային սահմաններէն ներս ապրող հայ հասարակութեանց, այլև արտասահմանեան զաղութներու պատուիրակութեանց հանդէպ: Փութկոտ, յարգալից և հոգածու վերաբերմունքը զոր գտան պատգամաւորները ամենուրեք Սփիւռքի բոլոր սահմաններուն վրայ, վեր է ամէն զգացումէ և հաշիւներէ, և միայն ուրախութիւն կրնայ պատճառել բոլորիս, ու երախտիք Հայաստանի Կառավարութեան նկատմամբ:

Ոչ նուազ միջթարական է և ամէն մասամբ զնահատելի, որ այս ընտրութիւնը կը կատարուէր նորահաստատ ազգային օրէնքին համեմատ ու միա-

ձայն, այլ մանաւանդ բովանդակ ազգին սրտաթունդ հաճութեամբը: Իսկ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսի մասնակցութիւնը այս ընտրութեան, զայն կը վերածէր սրտառուէ հանդէսի մը, անխախտ թաց մեր պատմութեան մէջ, ինչպէս նաև անոր կուտար իմաստ մը որ սկիզբ մը կը նշանակէ այս ժողովուրդի պատմութեան համար — Համահայութեան նուիրական պատգամին անդրանիկ կերպարանքը —:

Պէտք չէ ուշադրութենէ վրիպեցնել նոյնատեն որ իրերը կատարեցին տայպէս զոհացուցիչ ընթացք մը. թէ՛ դէպքերու պատմական դասաւորումը և թէ՛ սկիզբէն չպակսող բարեշնչան աշխատանքի յարատեւութիւնը՝ անոր կողմէն որ այսօր այնքան արժանիքով և իրաւունքով կը բազմի Լուսաւորչի Աթոռին վրայ, աւելցուցին բարեյօժար նկատառման տրամադրութիւնները: Յետոյ կրօնի ազատութիւնը Խորհրդային կարգերէն ներս՝ սկիզբէն ի վեր սկզբունք է եղած և կը մնայ, իսկ երկրորդ այս Մեծ Պատերազմի նախօրեակին, Սովիետ Իշխանութիւնը մասնաւոր կարևորութեամբ նայեցաւ Եկեղեցիին: Ռուս Պատրիարքի մեծաշուք ընտրութիւնը, և կարգ մը եկեղեցական կալուածներու և առանձնահատուկ մեծութեան վերադարձը փաստ մըն է այս իրողութեան: Տարբեր չէր կրնար ըլլալ Հայաստանի Կառավարութեան ալ վերաբերմունքը Հայ Եկեղեցւոյ հանդէպ: Թող թէ Հայրենական Պատերազմի մէջ Հայ Եկեղեցին թէև կոտորակուած ու ջախջախ, նորէն ստանձնեց իր պատմական դերը: Ազգընտիր Տեղակալը՝ յանուն Հայ Եկեղեցւոյ, իր սրտագին կոչերով դիմեց ինչպէս Մայր Հայրենիքի՝ այնպէս ալ ի Սփիւռս եղող իր որդիներուն, որ իրենց լաւագոյնը ընեն, օժանդակելու մեր երկրի պաշտպան Կարմիր բանակին և Հայ զինուորին, որ մեր պատմութեան ամբողջ դարերուն, անոր բոլոր նսեմութիւններուն վրայ իսկական կարմիր գեղեցկութիւն մը եղաւ իր արեան կարմիր հոսումով, ստեղծելով առասպելական քաջութեան արդար համբաւը ինչպէս երէկ՝ այնպէս ալ այսօր՝ Կերչէն մինչև Պետրին:

Հայ Եկեղեցին ինչպէս մեր գերութեան օրերուն, այնպէս ալ Սփիւռքի տրամութիւններուն մէջ, գիտակ է իր զաւակներով կերտուած փառքի այս արժանիքին և հաւատարիմ է այս անգամ ալ դարաւոր իր դերին, երբ ամենէն վճռական բոլակներուն անոր Խորհրդաւոր արգանդէն մեծեր ծնան վտանգուած ժողովուրդի ճակատագիրը դիմաւորելու, տարադնումը դարմանելու: Զուր տեղը չէ որ ամբողջ ազգը իր գերագոյն իտէալին իրագործումը այսօր ալ կը վստահի Լուսաւորչի Աթոռի Գահակալին:

Ընդհանուր այս յեղաշրջութեան շնորհիւ էր որ Հայոց Եկեղեցին կը յաջողէր վերագտնել իր դարաւոր Խորհրդոյին այս նոր յարութիւնը, ընտրութեամբը Հայ Եկեղեցւոյ Պետրին և մշտնջենաւորմամբ Լուսաւորչի Աթոռին: Ուրախ ենք, ու երախտապարտ Հայաստանի իմաստուն վարիչներուն, որոնք գիտցան գնահատել Էջմիածինը, ու անով Հայաստանեայց Եկեղեցին, ու վստահելնք թէ չէին կրնար տարբեր Խորհիլ, քանի որ Եկեղեցին իր կրօնական կուսակցութեամբ է միշտ ազգային գիտակցութեան մշակման գործը: Հաշտման կցորդ նկատած է միշտ ազգային գիտակցութեան մշակման գործը: Հայաստանի Կառավարութիւնը ինչ իրաւակարգերու և հրամայականներու ալ ծայրահեղ, չի կրնար չմտախոհուիլ հայ ժողովուրդի ցեղական ինքնութեան պահպանումով, և տարակոյս չկայ թէ այս տեսակէտով, իրեն աշակեց մը միայն կրնայ նկատուի Հայ Եկեղեցին:

Երևոյթները քաջալերական են, Աստուծոյ նախախնամող աջը կը հսկէ ինչպէս Հայ ժողովուրդին՝ այնպէս ու Հայ Եկեղեցիի ճակատագրին վրայ: Ողջ-մտութիւնը և բարեյոթարութիւնը չէ որ կը պակսին էլ միաժնի և Հայրենիքի մէջ, հասկցողներ և հասկցողներ միանգամայն կան հոն՝ Մայր Աթոռոյ շուրջ:

Բովանդակ Սփիւռքը մէկէ աւելի պատգամաւորներով Մայր Աթոռոյ Գահակալի ընտրութեան տարաւ իր մասնակցութիւնը և իրագործեց զայն ընդհանուր և անօրինակ շքեղութեամբ: Արտասահմանի ներկայացուցիչները տեսան մեր Հայրենիքը, արիւններէն վերջ, վերելքի իր երազներու և յոյսերու ճամբուն՝ առաւել քան երբէք խոստումնալից և շքեղ, Զգացին Սովիէտ Միութեան և Հայաստանի Կառավարութեան բարեացակամ ու ջերմ վերաբերմունքը էլ միաժնի և Հայ Եկեղեցւոյ հանդէպ, և լեցուած տարբերով, ճառագայթումով մեր երկու գերագոյն փառքերուն, կրկնապէս սրբազնացած մեզի եկան աւետելու Հայ Հայրենիքի և Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ քաղցր լուսաբացին պատգամը: Մեր պատմութեան մէջ, քիչ անգամ բառերը այնքան իրաւութիւն և ծանրութիւն ստացան, որքան պատգամաւորներու բերանէն, և այս անոր համար, վասնզի անոնք օդին մէջ նետուած խօսքեր չէին, սպասումներուն դէմ կերպարանաւորուած յոյսեր ու երազներ չէին, կասկածներ փարատելու ծառայող ճարտարամիտ արտայայտութիւններ չէին, այլ իրականութեան ձայնը և անոր շօշափելի փաստը: Տեսած էին անոնք, մեր Հայրենիքի ֆիզիք կերպարանքին յեղաշրջութիւնը, անոր ծաղկող մշակոյթը իր բոլոր երեւաններուն վրայ, որ հակառակ պատերազմի արգելիչ ազդակներուն կը շարունակէր իր թափը կարելի հրայրքով ու նուիրականութեամբ: Սովորական խանդավառութեամբ միայն պէտք չէ մօտենանք հայ մշակոյթին. այդ բառը՝ Սփիւռքի հոգեբանութեան մէջ տակաւ կը դառնայ անկնիք, վասնզի հոս անոր կը պակսին անհրաժեշտ սնուցիչները, որոնք պայմանաւոր են միայն Հայրենիքով: Մեր մշակոյթը իբրեւ հայ հոգիի գերագոյն աւանդարանը միշտ հայածուած է, Արարատի շուքին ան կը պաշտպանուի նախ իր անմիջական խորիմներէն — հողին ձայնը, լեռներու փառքը, ամէնօրեայ ապրումը — ապա իր ներքին բնագոյլին զգայարանքով, ցեղին ոգիով, որ անմահ ընդունարանը, տնկարանը և արգանդն է, ուր կ'աւագանուին և կը սաղմաւորուին ժամանակի, շրջապատի, արեան ու երազի բերազան ազդեցութիւնները, հագնելու համար կերպարանքը՝ ժողովուրդի մը հարազատ մշակոյթին: Ուրախ ենք մանաւանդ որ մեր ճարտարապետութիւնը, մեր գրականութիւնը, մեր երգը, միայն անցեալէն ու աւերակներէն չեն դար այսօր, այլ կուզան մեր հարազատներու բազուկներով, քրտինքով և արիւնով կերտուած գեղեցկութենէն: Եւ Սփիւռքը իր մօտաւ ճակատագրի ձայնին մէջէն, լսելէն ու սրտապնդուելէն անդին, իբրեւ հայրենագուրդ և հայրենակարօտ Հայութիւն, պարտի ճշդել կարելի պարկեշտ կեցուածքը, կասկածի տակ չձգելու հոն կատարուածը, որ իրականութիւն է և մերը, յետոյ միասնական և անվերապահ մտածումով և կեցուածքով ճանչնայ զայն իբրեւ մեր գերագոյն փրկութիւնը, որպէսզի կարելի ըլլայ մեզի, Սփիւռքի հայութեան, կատարել անոր նկատմամբ մեր միահամուռ ու աննահանջ հայու պարտքը:

Իսկ Մայր Աթոռի նկատմամբ զգացուած թոյլատուութիւնը Սովիէտ Հայաստանի Իշխանութեան կողմէն, սկիզբէն ի վեր սկզբունքով ճանչցուած կրօնի

և խղճի ազատութեան մէկ արտայայտութիւնը չէ միայն, այլ աւելի բան մը՝ բան ինչ որ կրնայինք մտածել և զգալ:

Հոգեղէն այս հրճուանք ստեղծող իրողութեանց շարքին, Սիոն ուրախութիւն ունի Սփիւռքին կարենալ աւետելու նւթեղէն իրականութեանց գիծէն այլապէս գեղեցիկ և յուսադրիչ փաստեր: «Գրաւաւած» էլ միածինը ամբողջապէս կը դառնայ իր իրաւատիրոջ, Հայոց Հայրապետութեան, գրեթէ հին օրերը յիշեցնող հոգեկան թելադրանքներու մէջ: Տաճարը, յարակից շէնքերը, հողերը, որոնք դարերով մեր հաւատքին տնկարանը եղան, մեր սրբազան հայրապետներու անձկութեան, երազներու և հաւատքին անսպառ սերմերուն առջև՝ մշտաբաց, մշտապաշտոն: Էլ միածնի ամբողջ կերպարանքը մօտ է ազատագրուելու դարերու կնճիւղէն և աւերէն, շնորհիւ առաջժամ անձանօթ բարերարներու հետաքրքրութեան, և վաղուան անտարակոյս իրացման: Ուրիշ բարերարներ՝ որոնց անունները սիրելի են մեզի, և թերթերէն արդէն ծանօթ ձեռքի, ստանձնած են մեր օրերու ամէնէն բարձրորակ ինչպէս օգտակար մեքենային — Տպագրական Մամուլին — բոլորովին արդիական կազմով հաստատուած հինաւուրց այդ կամարներու ներքև: Եւ տակաւին անոնք՝ որոնք ձեմարանի հոգեւոր սաներու հայրութիւնը փառասիրեցին, անաւով այսպէս մեր ժողովուրդը պապենական ամէնէն անսուտ աւանդութեան, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ սպասին, որուն ամէնէն ազնիւ ձեւը կենդանի տաճարներն են իր հողերը զինուորներուն: Եւ տակաւին ուրիշ սրտաբուխ յանձնառութիւններ, որոնք բոլորը կը հաստատեն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ հանդէպ հայ ժողովուրդի անմար, անվախճան վստահութիւնը: Այս բոլորը էլ միածինը ևս կը դնեն իր վերելքի ճամբուն մէջ, վերագտնել կարենալու համար իր դարաւոր դերին ու խորհուրդին ամբողջ շքեղութիւնը, ըլլալու համար հայոց վերաշինուող և վաղուան մեծցած ու բարգաւաճ Հայրենիքին և հայրենաբաղձ հայ Սփիւռքին, ոչ միայն հրայրքը այլ նաև մեզ իրարու բերող մաքնիսը:

Սէր և յարգանք. — կարելի չէ այլապէս մտածել՝ հայ ժողովուրդի իր Եկեղեցիին նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքին համար, զոր միշտ զգացած և իրապէս երևան է բերած անոր իշխանութիւնը ներկայացնող Հայրապետական Աթոռին և Հովուապետական հեղինակութիւնը խորհրդանշող Գաւազանին հանդէպ: Անբացատրելի՝ բայց հասկնալի իրողութիւն մըն է արդարև, սրտի և հոգիի գեղեցիկութեամբ և մեծազորութիւններով յայտնաբերուած այն յարումը, որով հայութիւնը ինքզինքը սերտ և չեւր կապակցութեան մը մէջ զգացած է միշտ էլ միածնի հետ, անոր անունին, անոր պատկերին, անոր մտածումին մէջ զրդուելով և մեծարելով իր ամէնէն մեծարժէք նուիրականութիւններէն մին:

Այսօր, ու է առենէ աւելի, ժամանակն է որ էլ միածնի այդ զաղափարին առջև բովանդակ հայութիւնը իրականացնէ իր պատկառանքին պարտքը: Էլ միածինը եթէ այսօր իր բովանդակ պարտքին և ոյժին հոգևոր թափը չի կրընար արձակել մեզի, չունենալով իր երբեմնի իշխանութեան բովանդակ ճոխութիւնը, սակայն այդ իսկ պատճառաւ, անոր սէրը պէտք է իբրև հրամանակարգ առաքելութիւն մը, ու է ժամանակէ աւելի, լեցնէ մեր սիրտը:

Յարգանք անոր՝ որ ննջեց իւրոյս անմահութեան, Պատուական Հայրապետին Խորէնի, յարգանք նաև անոր որ իմաստուն և բարի գործունէու-

թեան մը արդիւնքներով և խոստումներով կուզայ մեր նայուածքը իրեն ձգելու :

Սիւն իբրև պաշտօնական արտայայտութիւնը Երուսաղէմի Պատրիարքութեան, երբ ընթացք կուտայ այս զգացումներուն, միայն հոգևոր իշխանութեան մը հանգամանքը չի տեսներ իր մէջ : Էջմիածնի բախտաւորումը առիթ է իրեն համար, որպէսզի ինքզինքը նկատէ նաև արտայայտութիւնը համահայ Սփիւռքին, որուն գաւակները ինչ զաղափարաբանութեան ալ պատկանին իրենց գիւրնը միշտ մէկ կը զգան այս ժողովուրդի ճակատագրին դէմ : Այդ ճակատագիրը իր ձեռքին մէջ ունեցող գերագոյն Հաստատութեան հասցէին՝ Սիւն կը մասնուցանէ նաև այդ Սփիւռքին արտայայտ և արտագեղ մաղթանքները, որպէսզի ի կատար ածուին, իրենց լիութիւնը գտնեն համայնական երազները մեր բոլորէն, միութարուն ոսկորները նահատակներուն, բացուին լոյսին և ուրախութեան սրտերը բոլոր «ստուերներու մէջ» նստողներուն :

Թող Տէրը ինք առաջնորդէ իր նորընտիր պաշտօնեան ի բարին և ի խաղաղութիւն :

ԽՄԲ.

Կ Ե Ն Ս Ա Գ Ի Ս. Կ Ա Ն. Ա. Կ Ն Ա. Ի Կ

Նորին Ս. Օծութիւն, Ազգնտիր Վեհափառ Հայրապետ, Տ. Տ. ԳէՈՐԳ Զ. Սրբազնագոյն Կաթողիկոս Ձէօրէքճեան՝ ծնած է Ռոստով, Նախիջևան քաղաքը, 1869-ին : Աւարտելէ վերջ տեղւոյն ծխական դպրոցը, կ'ընդունուի Էջմիածնի ձեմարանի եւ 1889-ին կ'աւարտէ անոր լրիւ դասընթացը : Հազիւ վերջացուած ձեմարանի Գ. Դասարանը, աչքի կ'իյնայ իր ուշիմութեամբ, եւ ձեմարանի Վարժոցում, իրեն կը յանձնուին երաժշտութեան դասեր, միաժամանակ կը դեկավարէ նաեւ վանքի երգեցիկ խումբը :

1889-ին ձեմարանի դասընթացը աւարտելէ վերջ՝ կը ձեռնադրուի Սարկաւազ, իրեն կարգաւից ունենալով Գարեգին Յովսէփեան (Ն. Ս. Օծութիւն Կիլիկիոյ ներկայ Կաթողիկոսը), Կարապետ Տէր-Մկրտիչեան, եւ ձեմարանի Տեսուչ՝ Արշակ Նահապետեանը :

Սարկաւազ ըլլալէն վերջ, Նորին Ս. Օծութիւնը կը մեկնի Նախիջևան իբրեւ դասատու տեղւոյն դպրոցին : Սակայն ձեմարանի Վարժութեան ուշադրութենէն չի վրիպիր այս ընդունիչ եկեղեցականը, ու կը հրաւիրուի հետեւեալքը մեկնելու արտասահման, բարձրագոյն կրթութիւնի ստանալու համար : Այսկերպով իրականութիւն կը գտնէր իր տարիներու փափաքը եւ ինք կը մեկնէր Լայպցիգ : Համալսարանի մէջ նախ կը հետեւի աստուածաբանութեան եւ իմաստասիրութեան, ապա յետ-քննութեան կ'ընդունուի Լայպցիգի Քոնսէրուաթուառը, 1894-ին կ'աւարտէ երաժշտական իր դասընթացը, կը վերադառնայ Էջմիածին եւ կը կարգուի երաժշտութեան դասատու ձեմարանի մէջ : Տարի մը վերջ կը հրաւիրուի Նախիջևանի Հոգեւոր Ընծայարանի մէջ երաժշտութեան, եկեղեցական պատմութեան եւ բարոյագիտութեան դասեր ստանձնելու ու կը մնայ այդ պաշտօնին մէջ մինչև 1913 : — 1913-ին Գէորգ Ե. Կաթողիկոսի հրաւերով Էջմիածին կը վերադառնայ, կ'ընդունի Վարդապետական ձեռնադրութիւն, եւ կը մեկնի իր տեղը իբրեւ Առաջնորդական Փոխանորդ Նախիջևանի Թեմին :

1916-ին Կաթողիկոսի հրաւերով նորէն կը վերադառնայ Էջմիածին որպէս անդամ Սինդոքի, ու կը կարգուի Նոյն ատեն Նախագահ Ս. Էջմիածնի եւ Երեւանի Եղբայրական Օգնութեան մասնախումբերու : Բախտազուրկներու, որբերու եւ թշուառներու նկատմամբ իր ցոյց տուած հայրական ու եղբայրական ոգին, բարձրօրէն կը գնահատուի եւ կը սիրուի ամենուրեք, թէ ժողովուրդէն որ իր մէջ կը տեսնէ միայն ժառանգ եւ գուրգուրուտ հայր մը եւ թէ գործի ղեկավարութենէն : Գէորգ Ե. Կաթողիկոսը գնահատելով եռանդուն եւ անձնուէր վարդապետին գործունէութիւնը, 1917-ին Նպիսկոպոս կը